

POSTANOWIENIE

Dnia 30 listopada 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Hubert Wrzeszcz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Karol Weitz

w sprawie ze skargi uczestnika postępowania
o wznowienie postępowania zakończonym prawomocnym postanowieniem
Sądu Rejonowego w [...]

z dnia 19 grudnia 2013 r., sygn. akt IX Ns .../13,

w sprawie z wniosku B. K., K. D., S. D.

i J. C.

przy uczestnictwie A. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością

o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezachowania terminu

do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 30 listopada 2017 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawców,

od postanowienia Sądu Okręgowego w [...]

z dnia 7 kwietnia 2016 r., sygn. akt I Ca .../16,

1. oddala skargę kasacyjną,

**2. zasądza od J. C., S. D. i K. D. na rzecz "A." sp. z o.o. w
Sopocie 240 (dwieście czterdzieści) zł kosztów postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 13 stycznia 2016 r. Sąd Rejonowy w [...] - po rozpoznaniu skargi o wznowienie postępowania - zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w [...] z dnia 19 grudnia 2013 r. i oddalił wniosek B. K., K. D., Z. D. i J. C. o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku po K.D., zmarłej w dniu 24 marca 2011 r., oraz orzekł o kosztach postępowania.

Sąd ustalił, że dziećmi zmarłej K.D. są B. K., S. D., J. C., K.D. i T. D. Spadkodawczyni pozostawiła długi, w tym dług objęty wydanym w postępowaniu upominawczym nakazem zapłaty z dnia 9 września 2009 r. zobowiązującym ją do zapłaty na rzecz Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej im. F. Stefczyka 5 780,98 zł z ustawowymi odsetkami i kosztami procesu. Na podstawie tego nakazu zostało wszczęte w listopadzie 2009 r. postępowanie egzekucyjne ze świadczenia emerytalno-rentowego dłużniczki; komornik zajął także rachunek bankowy i wierzytelności dłużniczki w Urzędzie Skarbowym w [...]. Kierowaną do dłużniczki korespondencję odbierała B.K..

Po śmierci matki B.K. przeprowadziła z rodzeństwem rozmowę o pozostawionych przez K.D. długach. K.D. telefonicznie poinformował córkę T.D. – J. D. o prawdopodobnym istnieniu długów spadkowych. Na skutek tego T.D., J. D. i I. D. złożyli w dniu 6 września 2011 r. przed notariuszem oświadczenie o odrzuceniu spadku po K.D.. Dnia 9 lutego 2012 r. I. D. i M. C. odrzucili spadek w imieniu małoletniej córki E. C. W piśmie z dnia 17 stycznia 2013 r. B.K. powiadomiła Spółdzielczą Kasę Oszczędnościowo-Kredytową im. F. Stefczyka, że wykorzystała udzielone matce pożyczki i wnosi o nieobciążanie długiem jej pozostałych dzieci.

W dniach 17 stycznia i 18 września 2013 r. K.D. skontaktował się telefonicznie z „A.” sp. z o.o. w sprawie długów spadkowych i poinformował, że spadkodawczyni nie spłaciła długów także innych wierzycieli. Wymieniona spółka, będąca następcą prawnym pierwotnego wierzyciela, pismem z dnia 9 września 2013 r. wezwała K. D., S. D., J. C. i B. K. do zapłaty wynikającej z nakazu zapłaty z dnia 3 września 2009 r. kwoty 10 061,76 zł. Wezwanie to odebrali K.D. i B.K. w dniu

17 września 2013 r., J.C. odmówiła przyjęcia korespondencji, a S. D. nie odebrała jej.

Dnia 16 października 2013 r. B.K., K.D., S. D. i J.C. wystąpili do Sądu Rejonowego w [...] z wnioskiem o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczeń o przyjęciu lub odrzuceniu spadku po K.D.; wszczynając to postępowanie i w jego toku nie wskazali spółki „A.” jako wierzycielki spadkodawczyni. Wymieniony Sąd, opierając się na zeznaniach wnioskodawców, postanowieniem z dnia 19 grudnia 2013 r. uwzględnił wniosek.

Wskazując na art. 524 § 2 k.p.c., Sąd Rejonowy uznał, że spółka „A.” wykazała przewidziane w nim kumulatywne przesłanki wznowienia postępowania. Jest bowiem zainteresowanym, który nie był uczestnikiem postępowania zakończonym prawomocnym postanowieniem co do istoty sprawy, i jest także takim niebiorącym udziału we wznowianym postępowaniu uczestnikiem, którego prawa zostały naruszone postanowieniem wydanym w tym postępowaniu. W ocenie Sądu skarżąca wykazała, że bez swej winy nie uczestniczyła we wznowianym postępowaniu, wiadomości o tym postępowaniu nie otrzymała ani od uczestników postępowania, ani od Sądu. Jest ona także zainteresowanym w sprawie, nie ulega bowiem wątpliwości, że każdy wierzyciel ma interes prawny w postępowaniu wpływającym na ustalenie kręgu spadkobierców dłużnika odpowiadających za dług. Przymiotu zainteresowanego nie pozbawia spółki „A.” okoliczność, że nie wystąpiła ona z wnioskiem o stwierdzenie nabycia spadku po K.D..

Powołując się na art. 1019 § 2 w związku z art. 84 § 1 zdanie pierwsze i § 2 k.c., Sąd uznał, że podstawę uchylenia się przez spadkobiercę od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może stanowić błąd prawnie doniosły. Błędem takim nie jest nieznanie przedmiotu spadku pozostająca w związku przyczynowym z niedołożeniem przez spadkobiercę należytej staranności w ustalaniu rzeczywistego stanu majątku spadkowego. Dokonane w sprawie ustalenia nie dają - zdaniem Sądu - podstaw do uznania, że spadkobiercy K.D. znajdowali się błędnie prawnie doniosłym, dającym podstawę do uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie

oświadczenia o odrzuceniu spadku. Spadkobiercy utrzymywali systematyczne kontakty ze spadkodawczynią, interesowali się jej stanem zdrowia i sytuacją bytową; pozostawali także we wzajemnych dobrych stosunkach. B.K. rozmawiała z rodzeństwem po śmierci spadkodawczyni o jej długach. Odrzucenie spadku przez T.D. świadczy o tym, że długi matki nie były rodzinną tajemnicą. Przy dochowaniu należytej staranności, polegającej na przeprowadzeniu rozmowy z B. K., spadkobiercy mogli uzyskać wiedzę o długach spadkodawczyni. Ich bierność w podejmowaniu kroków mających na celu ustalenie długów spadkowych i odrzucenie spadku nie może zostać uznana za usprawiedliwioną.

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy w [...] oddalił apelację uczestników J. C., K. D. i S. D., dzieląc ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach, pełnomocnik uczestników [...] zarzucił naruszenie art. 1019 w związku z art. 88 § 2 k.c., art. 410 § 1 w związku z art. 13 k.p.c., art. 524 § 2 w związku z art. 510 k.p.c. i art. 690 k.p.c. Powołując się na te podstawy wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut wydania zaskarżonego postanowienia z naruszeniem art. 524 § 2 w związku z art. 510 k.p.c. i art. 410 § 1 w związku z art. 13 k.p.c. przez ich niewłaściwe zastosowanie zmierza w istocie do podważenia posiadania przez wnioskodawczynię przymiotu - w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c. - zainteresowanej w sprawie i stwierdzenia braku podstaw do odrzucenia skargi o wznowienie postępowania ze względu na nieistnienie podstawy wznowienia.

Zgodnie z art. 510 § 1 k.p.c. - mającym wobec braku odmiennych uregulowań zastosowanie także w postępowaniu przewidzianym w art. 690 k.p.c., który realizuje materialnoprawną normę art. 1019 k.c., przewidującą możliwość uchylenia się spadkobiercy od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, a także uchylenia się od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia takiego oświadczenia - zainteresowanym w sprawie jest każdy, czyich praw dotyczy wynik postępowania. Opierając się na treści normatywnej

przytoczonego przepisu, w orzecznictwie przyjmuje się powszechnie, że zainteresowanym pozostaje nie tylko ten, czyich praw wynik postępowania dotyczy bezpośrednio, ale także osoba wykazująca interes pośredni. Podkreśla się, że interes prawny w postępowaniu nieprocesowym nie wynika z reguły, tak jak w procesie, z naruszenia lub zagrożenia sfery prawnej wnioskodawcy, lecz pewnych zdarzeń prawnych, które wywołują konieczność uregulowania wiążących się z nimi stosunków prawnych rodzących obiektywną potrzebę wszczęcia postępowania lub wzięcia w nim udziału (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 1981 r., III CZP 2/81, OSNC 1981, nr 8, poz. 44, i z dnia 11 września 1991 r., III CZP 79/91, OSNC 1992, nr 5, poz. 59, i postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 2009 r., III CZP 103/09, OSNC-ZD 2010, nr 3, poz. 82).

Taka wykładnia pojęcia „zainteresowany” uzasadnia - wbrew odmiennym zapatrywaniom skarżących - wniosek, że we wznowionym postępowaniu o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku po K.D. zainteresowaną była także wnioskodawczyni, będąca wierzycielem spadkowym. Wynik tego postępowania dotyczył bowiem jej praw, ograniczał krąg spadkobierców ponoszących odpowiedzialność za długi spadkodawczyni. Wnioskodawczyni na skutek nieuczestniczenia w tym postępowaniu została pozbawiona możliwości podjęcia stosownej obrony swoich praw, eliminującej ograniczenia dotyczące zaspokojenia długu spadkowego. W orzecznictwie podkreśla się - co trafnie podniósł Sąd odwoławczy - że wierzyciel jest zainteresowanym w postępowaniu nieprocesowym, mogącym wpłynąć na wypłacalność jego dłużnika (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2009 r., III CZP 103/09).

Argumentów na rzecz zarzutu kwestionującego uznanie wnioskodawczyni za zainteresowaną w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c. nie dostarcza postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2012 r., V CSK 313/11 (nie publ.). Wyrażony w nim pogląd, że wierzyciel spadkowy, będący uczestnikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku po dłużniku, ma interes prawny w uczestniczeniu w sprawie z wniosku spadkobiercy o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku, nie oznacza,

że w postępowaniu wszczętym na podstawie art. 690 k.p.c. zainteresowanym jest - jak trafnie stwierdził Sąd - tylko taki wierzyciel spadkowy, który wszczął postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku po dłużniku bądź był uczestnikiem takiego postępowania. Przytoczony pogląd jest związany - czego nie można pomijać - z ustaleniami stanowiącymi podstawę faktyczną rozstrzygnięcia w sprawie. Przetawiona wyżej powszechnie przyjmowana w orzecznictwie interpretacja art. 510 § 1 k.p.c. nie daje natomiast podstaw do przyjęcia - wbrew zapatrywaniu skarżących - że wierzyciel spadkowy jest zainteresowanym w sprawie z wniosku spadkobierców dłużnika o uchylenie się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku jedynie wtedy, gdy był uczestnikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku bądź sam wszczął takie postępowanie.

Zgodnie z art. 524 § 2 k.p.c. zainteresowany, który nie był uczestnikiem postępowania zakończonego prawomocnym postanowieniem orzekającym co do istoty sprawy, może zażądać wznowienia postępowania, jeżeli postanowienie to narusza jego prawa.

Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 18 grudnia 1974 r., III CZP 88/74 (OSNC 1976 nr 1, poz. 4) wyjaśnił, że przytoczony przepis nie pozostawia wątpliwości co do tego, że wprowadza on - poza ogólnymi wymaganiami przewidzianymi dla skargi o wznowienie postępowania - dwie dodatkowe przesłanki, właściwe temu rodzajowi wznowienia: aby zainteresowany bez swej winy nie był uczestnikiem postępowania oraz aby zwalczane orzeczenie naruszało jego prawa. Druga z przedstawionych przesłanek ma jednak charakter podstawy wznowienia, podobnie jak przyczyny określone w art. 401 i 403 k.p.c. Kumulatywne wymienienie tych przesłanek musi rzutować na treść skargi o wznowienie opartej na przepisie art. 524 k.p.c. Skarżący nie może domagać się wznowienia opierając się wyłącznie na twierdzeniu, że nie był uczestnikiem postępowania, ale musi wskazać, że został pozbawiony możliwości działania, oraz określić, na czym polega naruszenie jego prawa. Takie unormowanie zostało podyktowane względem na stabilność prawomocnych orzeczeń, które nie mogą być naruszane z czysto formalnych przyczyn. Znajduje ono uzasadnienie także w istocie postępowania nieprocesowego, w którym krąg uczestników jest bardzo szeroki, a stopień ich zainteresowania

niejednokrotnie minimalny. Dopuszczenie wznowienia tylko na podstawie samego faktu niewezwania do udziału w sprawie stanowiłoby niebezpieczeństwo dla stałości orzeczeń, zwłaszcza gdyby na podstawie prawomocnego rozstrzygnięcia osoby trzecie nabyły już pewne prawa.

Zatem dopiero gdy zainteresowany wykaże - jak podkreślił Sąd Najwyższy w przytoczonej uchwale - że został bez swej winy pozbawiony możliwości działania, i określi, na czym polega naruszenie jego praw, zachodzą, pod warunkiem spełnienia innych wymagań przewidzianych dla tego środka zaskarżenia, jak np. zachowanie terminu, przesłanki rozpoznania skargi o wznowienie postępowania.

Skarga wnioskodawczyni o wznowienie postępowania spełniła przesłanki przewidziane w art. 524 § 2 k.p.c. Z podstawy faktycznej zaskarżonego postanowienia wynika, że wnioskodawczyni nie wzięła udziału w postępowaniu wszczętym przez spadkobierców K.D. o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku na skutek okoliczności niezawinionych przez nią. Nie ulega też wątpliwości, że wydane we wznowionym postępowaniu postanowienie zapadło z naruszeniem art. 1019 k.p.c., okazało się bowiem, że niezłożenie w terminie przez spadkobierców K.D. oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku nie było wynikiem błędu prawnie doniosłego. W rezultacie uwzględnienia wniosku spadkobierców K.D. o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęcie lub o odrzuceniu spadku, mimo niespełnienia przesłanki przewidzianej w art. 1019 § 2 k.c., doszło do naruszenia prawa będącej wierzycielem spadkowym wnioskodawczyni w zakresie dochodzenia zaspokojenia jej wierzytelności.

Reasumując, przytoczony wyżej zarzut należało uznać za nieuzasadniony, wnioskodawczyni była bowiem - wbrew stanowisku skarżących - zainteresowanym w sprawie z wniosku spadkobierców K.D. o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku, nie zachodziła także podstawa do odrzucenia skargi wnioskodawczyni o wznowienie postępowania z powodu nieistnienia podstawy wznowienia.

Nieuzasadniony jest także zarzut wydania zaskarżonego postanowienia z naruszeniem art. 690 k.p.c., gdyż wskazany przez skarżących sposób jego

obraży - ze względu na zakres zawartej w tym przepisie regulacji - nie mógł spowodować jego naruszenia.

Zgodnie z art. 690 § 1 k.p.c. w razie uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku sąd przeprowadza rozprawę. Według zaś paragrafu drugiego przytoczonego przepisu jeżeli wskutek prawomocnego zatwierdzenia przez sąd uchylenia się, o którym mowa w § 1, ulega zmianie krąg osób, co do których nabycie spadku zostało już stwierdzone albo zarejestrowany został akt poświadczenia dziedziczenia, sąd po przeprowadzeniu rozprawy zmienia z urzędu postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku albo uchyla zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia i orzeka w tym przedmiocie.

Przed wszystkim nie mogło dojść do naruszenia art. 690 § 2 k.p.c., albowiem nie zaistniała przewidziana w tym przepisie potrzeba zmiany kręgu osób, co do których nabycie spadku zostało już stwierdzone, gdyż nie ma ani postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po K.D., ani zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. Wobec oczywistego faktu, że został zachowany przewidziany w art. 690 § 1 k.p.c. obowiązek przeprowadzenia rozprawy, chybiony jest także zarzut naruszenia tego przepisu.

Zarzut wydania zaskarżonego postanowienia z naruszeniem art. 1019 w związku z art. 88 § 2 k.c. zmierza do zakwestionowania uznania, że zatwierdzenie uchylenia się skarżących od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu albo odrzuceniu spadku po K.D. nastąpiło z naruszeniem prawa. Zdaniem skarżących, nie złożyli oni tego oświadczenia w terminie - wbrew stanowisku Sądu - pod wpływem błędu prawnie doniosłego.

Zgodnie z art. 1019 § 2 w związku z art. 84 § 1 zdanie pierwsze i § 2 k.c. podstawę uchylenia się przez spadkobiercę od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może stanowić błąd prawnie doniosły. W orzecznictwie przyjmuje się, że błędem takim nie jest nieznanomość przedmiotu spadku pozostająca w związku przyczynowym z niedołożeniem przez spadkobiercę należytej staranności w ustaleniu rzeczywistego majątku spadkowego. Podziela się wyrażany w literaturze pogląd, że o błędzie co do przedmiotu spadku można mówić wtedy, gdy brak wiedzy o rzeczywistym stanie majątku spadkowego nie jest wynikiem braku staranności

spadkobiercy, czy też, mówiąc inaczej, jest on usprawiedliwiony okolicznościami sprawy. Podkreśla się, że poprzestanie na pozbawionym konkretnych podstaw przypuszczeniu, dotyczącym stanu majątku spadkowego, nie może być uznane za błąd istotny, lecz za lekkomyślność, która nie stanowi podstawy uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia (niezłożenia oświadczenia) woli na podstawie przepisów o wadach oświadczenia woli (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 2005 r., IV CK 799/04, OSNC 2006, nr 5, poz. 94, z dnia 18 marca 2010 r., V CSK 337/09, nie publ., i z dnia 1 grudnia 2011 r., I CSK 85/11, nie publ.).

Podstawa faktyczna zaskarżonego postanowienia dawała - wbrew omawianemu zarzutowi - podstawę do uznania, że zatwierdzone postanowieniem Sądu Rejonowego w [...] z dnia 19 grudnia 2013 r. uchylenie się skarżących od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku po K.D. nie było rezultatem błędu prawnie doniesłego w wyżej przedstawionym rozumieniu. Wynika z niej bowiem, że po śmierci K. D. jej córka B.K., która wiedziała o zobowiązaniach matki, rozmawiała z rodzeństwem o długach spadkowych. T.D., J. D. i I. D. - na skutek uzyskanych od K. D. informacji dotyczących długów spadkowych - odrzucili spadek po K.D.. Dzieci spadkodawczyni wiedziały o długach matki bądź mogły, przy zachowaniu należytej staranności polegającej na przeprowadzeniu odpowiedniej rozmowy z B. K., dowiedzieć się o nich.

Odmienne twierdzenia skarżących co do ich wiedzy o długach spadkowych, przytoczone w celu uzasadnienia omawianego zarzutu, nie dają podstaw do podważenia zaskarżonego postanowienia, albowiem zostały oparte na okolicznościach nieobjętych podstawą faktyczną rozstrzygnięcia, stanowią też one niedopuszczalną w skardze kasacyjnej polemikę z ustaleniami faktycznymi, podjętą w związku z zarzutem naruszenia praw materialnego. Zgodnie z ugruntowanym orzecnictwem podstawa kasacyjna naruszenia prawa materialnego nie stanowi właściwej płaszczyzny kwestionowania ustaleń faktycznych; ich wadliwość jest bowiem zawsze następstwem naruszenia przepisów prawa procesowego. Wprawdzie w drodze skargi kasacyjnej nie jest dopuszczalne bezpośrednie kwestionowanie ustaleń faktycznych (art. 398³ § 3 k.p.c.), jednakże jest

dopuszczalne powoływanie się w ramach drugiej postawy kasacyjnej - co nie ma jednak miejsca w rozpoznawanej skardze kasacyjnej - na określone naruszenia przepisów prawa procesowego w związku z dokonywaniem ustaleń faktycznych (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 1999 r., III CKN 206/98, OSNC 1999, nr 10, poz. 183, z dnia 16.VI.2000 r., IV CKN 57/00, nie publ., i postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 września 2013 r., V CSK 574/12, nie publ.).

Mając na względzie powyższe, również zarzut wydania zaskarżonego postanowienia z naruszeniem art. 1019 w związku z art. 88 § 2 k.c. należało uznać za nieuzasadniony.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji postanowienia (art. 398¹⁴ k.p.c. i art. 520 § 3 w związku z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c.).

jw

kc